

פרשת משפטים – שלישי

(ה) כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם: וְאִישׁ יִכְרֹם גֵּבֶר, חֲקַל כָּרֶם וְשָׂלַח אֶת־בְּעִירָהּ או כרם, וישלח ית בעירה, ויכול חקל אחרון שפר חקליה ושרו כרמיה, ישלם.

רש"י כי יבער: את בעירה ובער כלם לשון בהמה כמו אנהנו ובעירנו: כי יבער: יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חברו ויזיק אותו באחת משתי אלו או בשלוח את בעירה או בכעור. ופרש רבותינו ושלח הוא נזקי מדרך כף רגל, ובער הוא נזקי השן האוכלת ומבערת: בשדה אחר: בשדה של איש אחר: מיטב שדהו ישלם: שמיין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו ממיטב שדותיו אם היה נזקו סלע יתן לו שנה סלע מעיית שיש לו. למדך הכתוב שהנזקין שמיין להם בעיית:

(ה) כי יתצא איש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער אתה בערה: ה' ארי יתפק גור וישפח בבין, ויכול גדישין, או קמא, או חקל שלמא ישלם, דאדליק ית דליקתא.

רש"י כי תצא אש: אפלו מעצמה: ומצאה קוצים: קרדו"נש בלע"ז: ונאכל גדיש: שלחכה בקוצים עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע: או השדה: שלחכה את גירו וצריך לגיר אותה פעם שניה: שלם ישלם המבער: אע"פ שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה ע"י קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק:

(ו) כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים: וְאִישׁ יִתֵּן גֵּבֶר לַחֲבֵרִיהּ כֶּסֶף או מנין, למטר, ויתגנבון, מבית גברא אם ישתכח גנבא, ישלם על חד תרין.

רש"י וגנב מבית האיש: לפי דבריו: אם ימצא הגנב: ישלם הגנב שנים לבעלים:

(ז) אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל הדיין לדרן עם זה ולשבע לו שלא שלח ידו בשלו: וְאִם־לֹא יִמָּצֵא הַגָּנֵב וְנִקְרַב בְּעַל־הַבַּיִת אֶל־הַדִּיּוֹן וְהָיָה אִלֶּיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בַּמֶּלֶאכֶת רָעָהּ:

רש"י על כל דבר פשע: שימצא שרין בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי העדים: ישלם שנים לרעהו: למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר גנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואח"כ באו עדים. שך ד"ר ונקרב בעל הבית אל האלהים. קריבה זו שבועה היא. אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין שפיין שפא לדין וכפר לומר גנבה מיד יתחייב בכפל אם באו עדים שהוא בידו. נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה: אשר יאמר כי הוא זה: לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליי הרי הוא אצלך עד הדין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות אם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים ואם ירשיעו את העדים שנמצאו וזממין ישלמום הם שנים לשומר. ור"ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת לומר כך וכך אני חייב לך והמתיר גנב ממני:

(ח) חמור או שור או ששה וכל בהמה לשומר ומת או נשבר או נשבה אין ראה: ח' ארי יתין גבר לחבריה חמר או תור או אמר, וכל בעירא למטר; ומית או אתבר או אשתבי, לית דחוי.

רש"י כי יתן איש אל רעהו חמור או שור: פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכתוב וגנב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית לשבועה למדת שפטר עצמו בשבועה זו ופרשה זו אמורה בש"ש לפיכך אינו פטור אם גנבה כמו שכתוב אם גנב וגנב מעמו ישלם אבל על האונס כמו מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזקה ע"י לסטים: אין רואה: שיעיד בדבר:

(ט) שבעת יהוה תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ולקח בעליו ולא ישלם: י' מומתא דיין, תהי בין תרויהון אם לא אושיט ידיה, במא דמסר ליה חבריה; ויקביל מריה מניה מומתא, ולא ישלם.

רש"י שבעת ה' תהיה: ישבע שכן הוא כדבריו והוא את שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואחר כך נאנסה חייב באונסים: ולקח בעליו: השבועה: ולא ישלם: לו השומר כלום:

(י) ואם גנב וגנב מעמו ישלם לבעליו: י"א ואם אתגנבא יתגניב, מעמיה ישלם, למרוהי.

(יב) אם טרף יטרף יבאהו עד המרפה לא ישלם: י"ב אם אתברא יתבר, ייתי סהדין: דתביר, לא ישלם.

רש"י אם טרף יטרף: ע"י חיה רעה: יבאהו עד: יביא עדים שנטרפה באונס ופטור: הטרפה לא ישלם: אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם. טרפת חתול ושועל ונמיה משלם, טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם ומי לחשך לדין כן שהרי כתיב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין יכול להציל אף שבר ושביה שאין יכול להציל:

(יג) וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם: י"ג וארי ישאל גבר מן חבריה, ויתבר או ימות; מריה לית עמיה, שלמא ישלם.

רש"י וכי ישאל: בא ללמד על השואל שהוא חייב באונסין: בעליו אין עמו: אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו:

(יד) אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו: י"ד אם מריה עמיה, לא ישלם: אם אגירא הוא, עאל באגריה.

רש"י אם בעליו עמו: בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת. היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת שבויה ומתה: אם שכיר הוא: אם השור אינו שואל אלא שכור בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי ע"י שכור נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין. ולא פרש מה דינו אם כש"ח או כש"ש לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם רבי מאיר אומר כשומר חנם רבי יהודה אומר כשומר שכר:

(טו) וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה: טו וארי ישדיל גבר בתולתא דלא מארסא ושכוב עמה: קימא ויקמנה ליה, לאתה.

רש"י וכי יפתה: מדבר על לבה עד ששומעת לו וכן תרגומו וארי ישדיל. שדול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי: מהר ימהרנה: יפסוק לה מהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה וישאנה:

(טז) אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקל במהר הבתולת: טז אם מצבא לא יצבי אביהא, למתנה ליה כספא יתקול, כמהרי בתולתא.

רש"י כמהר הבתולת: שהוא קצוב ג' כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס שנא' ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף:

(יז) מכשפה לא תחיה: י"ז חרשא, לא תחי.

רש"י מכשפה לא תחיה: אלא תומת בב"ד ואחד זכרים ואחד נקבות אלא שדבר הכתוב בהוה שהנשים מצויות מכשפות:

(יח) כל שוכב עם בהמה מות יומת: י"ח כל דישכוב עם בעירא, אתקטלא יתקטיל.

רש"י כל שוכב עם בהמה מות יומת: בסקילה רובע כנרבעת שכתוב בהן דמיהם כם:

(יט) זבח לאלהים יחרם בלתי ליהוה לבדו: י"ט דידבח לטעות עממיא, יתקטיל אלהין לשמא דיין, בלחודוהי.

רש"י לאלהים: לעבודת כוכבים. אלו היה נקוד לאלהים (הלמ"ד בצירי) היה צריך לפרש ולכתוב אחרים עכשיו שאמר לאלהים אין צריך לפרש אחרים שכל למ"ד ובי"ת וה"א המשמשות בראש התבה אם נקוד בחקף כגון למלך למדבר לעיר צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה עיר וכן למלכים ולרגלים בחיר"ק צריך לפרש לאיזה ואם אינו מפרש כל מלכים במשמע וכן לאלהים (בצירי) כל אלהים במשמע אפי' קודש אבל כשהיא נקודה בפתח כמו למלך למדבר לעיר (פתח וקמץ ענין אחד בענין זה וגם ר"ל בדרך אחר כמ"ש בדרוקי רש"י ע"ן ב) נודע באיזה מלך מדבר וכן לעיר נודע באיזה עיר מדבר וכן לאלהים לאותם שהוזהרתם עליהם כמ"א כיוצא בו אין כמוך באלהים לפי שלא פרש הצריך לנקד פתח: יחרם: יומת. למה נאמר יחרם והלא כבר נאמרה בו מיתה כמ"א והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' אלא לפי שלא פרש על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופרש לך כאן זובח לאלהים לומר לך מה זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים אף אני מרבה המקטיר והמנסף שהם עבודות פנים וחיבין עליהם לכל עבודת כוכבים בין שדרכה לעבודה ככה בין שאין דרכה לעבודה ככה אבל שאר עבודות כגון המקבד והמרבץ והמגפף והמנשק אינו במיתה אלא באזהרה:

(כ) וגר לא תונה ולא תלחצנו בגרים הייתם בארץ מצרים: כ' ולאגירא לא תיונו, ולא מעיקון: ארי דיוני היותון, בארעא דמצרים.

רש"י וגר לא תונה: אונאת דברים (קונטליאר"ר בלע"ז) כמו והאכלתי את מוניך את בשרם: ולא תלחצנו: בגזלת ממון: כי גרים הייתם: אם הונתו אף הוא יכול להונותך ולומר לך אף אתה מגרים באת מום שכן אל תאמר לחברך. כל לשון גר אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם:

(כא) כל אלמנה ויתום לא תענון: כ"א כל ארמלא וייתם, לא תענון.

רש"י כל אלמנה ויתום לא תענון: הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהוה שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם:

(כב) אם ענה תענה אותו כי אם ענאה תעני, אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו: כ"ב אם ענאה תעני, תהיה ארי אם מקבל יקבל קדמי, קבלא אקביל קבילתיה.

רש"י אם ענה תענה אותו: הרי זה מקרא קצר. גזם ולא פרש ענשו (והא דמכב והיו נזכים וגו') והו' אם צעק יצעק אבל באם לא יצעק לא פרש וק"ל) כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פרש ענשו אף כאן אם ענה תענה אותו לשון גזם כלומר סופך לטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו' אשמענו ואנקמנו:

(כג) וחרה אפי וחרגתי אתכם בתרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתמים: כ"ג ויתקף רגזי, ואקטול יתוני בחרבא; והיוני נשיכוני ארמלי, וביכוני יתמין.

רש"י והיו נשיכם אלמנות: ממשמע שנאמר וחרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת שהיו הנשים צרות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו:

(כד) אם כסף תלוה את עמי וחרה עמי את העני עמך לא תהיה לו בנשה לא תשימון עליו נשך: כ"ד אם כסף תלוה את עמי, רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חזין מג', וזה א' מהן: את עמי: עמי ועובד כוכבים עמי קודם. עני ועשיר עני קודם. עני עריך ועניי עיר אחת עניי עריך קודמין. וזה משמעו אם כסף תלוה, את עמי תלוה קודם לעובד כוכבים ולאזיה מעמי את העני ולאזיה עני לאותו שעמך. (ד"א את העני שלא תנהוג בו מנהג בזיון בהלואה שהוא עמי את העני עמך: הוי מסתכל בעצמך כאלו אתה ענילא תהיה לו בנשה: לא תבוענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאלו הלויית אלא כאלו לא הלוייתו כלומר לא תכלימהו: נשך: רבית שהוא כנשיכת נחש שנחש נושך חברוה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קרקרו. כך רבית אינו מרגיש ואינו נכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה:

(כה) אם חבל תחבל שלמת רעה עד בא השמש תשיבנו לו: כ"ה אם משכונא תסב, כסותא דחברך עד מיעל שמשא, תתיכניה ליה.

רש"י אם חבל תחבל: כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלזה כשמיע הזמן ואינו פורע (חבל תחבל כפל כל בחבלה עד כמה פעמים אמר הקב"ה כמה אתה חייב לך אף אתה טול עולה אצלי כל אמש ונתנת דיו וחשבון ומתחייבת לכני ואני מחייב לך אף אתה טול והשב טול והשב): עד בא השמש תשיבנו לו: כל היום תשיבנו לו עד בא השמש וכבוא השמש תחזור ותלגנו עד שביא בקר של מחר ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה:

(כו) כי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי בירחוני אני: כ"ו ארי היא כסותיה בלחודה, היא תמיה למשכיה; במא ישכוב והי ארי יקבל קדמי, ואקביל קבילתיה ארי חנוא אנא.

רש"י כי הוא כסותה: זו טלית: שמלתו: זה חלוק: במה ישכב: לרבנות את המצע: